

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ВИХОВАННЯ» У ФРАЗЕОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті окреслюється відмінність між поняттям і концептом. У зв'язку з цим розглядаються чинники формування поняття «виховання», представлені у фразеології української мови. Простежується його розуміння в педагогіці, психології, філософії, соціології та народній педагогіці. Проаналізовані складники цього поняття відповідно до фразеологічного матеріалу та визначені відмінності в його науковій та мовній інтерпретації. Складники поняття «виховання» проілюстровані фразеологізмами відповідно до поділу на групи: методи виховання, вихованець як інтелектуал, носій моралі, трудар, громадянин, індивідуум.

Ключові слова: поняття, концепт, фразеологічна одиниця, народна педагогіка, виховання.

Ткаченко Е.В. Факторы формирования понятия «воспитание» во фразеологии украинского языка. В статье определяется разница между понятием и концептом. В связи с этим рассматриваются факторы формирования понятия «воспитание» во фразеологии украинского языка. Прослеживается его понимание в педагогике, психологии, философии, социологии и народной педагогике. Осуществлен анализ компонентов этого понятия в соответствии с фразеологическим материалом и определены отличия в его научном и языковом представлении. Компоненты понятия «воспитание» проиллюстрированы фразеологизмами в соответствии с делением на группы: методы воспитания, воспитанник как интелектуал, носитель морали, работник, гражданин и индивидуум.

Ключевые слова: понятие, концепт, фразеологическая единица, народная педагогика, воспитание.

Tkachenko O.V. The Factors of the Notion «Upbringing» Forming in the Ukrainian Phraseology. The article defines the difference between a notion and a concept from different points of view, that helps to determine the methods of research. Thereby, the forming factors of notion «upbringing» in phraseology of the Ukrainian language are under analysis. By reason of necessity for this notion objectivation, the interdisciplinary connections are taken into consideration, it contributes more rigorous estimation of the analyzed material. The comprehension of this concept in pedagogy, psychology, philosophy, sociology and folk pedagogics is analyzed. Its components have been determined according to phraseological material and the differences in its scientific and language perception have been identified. The diversity between general interpretation of the notion by scientific schools and folk culture, presented by phraseological picture of the world, is accentuated. The components of the notion «upbringing» are illustrated by phraseological units according to the division into groups: methods of upbringing, pupil as an intellectual, vector of morality (social and Christian), worker, citizen (member of social group and family) and individual (mental and physical features). The pupil in phraseological material is presented as an ideal of upbringing, and therefore its result. The units, which represent an ideal of upbringing, are often in opposition so it helps to define the process of education. It can lead to positive or negative result.

Keywords: notion, concept, phraseological unit, folk pedagogy, upbringing.

Фразеологічна система мови маніфестує ментальний досвід етносу. О.О. Селіванова зазначає, що «фразеологізми і паремії становлять лінгвосоціотичні феномени, які фіксують у стійкій формі особливості емічної реальності, колективного рефлексивного досвіду етносу, стереотипи

етносвідомості та архетипи колективного несвідомого, коли вони є продуктом їх синтетичної взаємодії. Цим вони символізують специфіку нелокального соціокультурного поля етнічного суспільства» [7: 6].

Ґрунтовного дослідження реалізації поняття «виховання» у фразеології української мови ще не було, але деякі аспекти розглядалися в низці лінгвістичних студій. Фразеологічні одиниці (ФО), що номінують людину як результат виховання досліджені в роботах Н.Ф. Грозян («Фразеологічна мікросистема «поведінка людини» в українській мові»), І.Є. Колесникової («Риси характеру людини у фразеології»), Т.Ф. Осіпової («Етнічна ментальність у мові українських паремій»). Уявлення про людину як члена суспільства і транслятора основних характеристик національно важливих понять і концептів частково представлені на лексико-фразеологічному матеріалі в роботах Т.М. Князь, О.О. Яцкевич. Риси людини як об'єкта виховної діяльності вербалізуються в дослідженні О.О. Картамишева («Структурно-семантичні моделі фразеологізмів на позначення інтелектуальних здібностей людини»). Уявлення про родину та її цінності як складники сімейного виховання представлені в роботах Ю.В. Лебеденко та Т.В. Рудюк.

Виховання – один із найдавніших процесів, що був запорукою існування соціуму, проте непостійний. Не можна стверджувати, що уявлення про вихованість/невихованість від моменту формування залишається незмінним. У зв'язку з цим виникає потреба говорити про наявність критеріїв, що є визначальними для українців при створенні кодексу вихованої людини, та їх відбиття засобами мови, зокрема фразеологічними.

У лінгвістичних студіях усе частіше звертаються до таких одиниць мовної картини світу, як концепт і поняття.

Сучасні погляди на поняття і концепт неоднорідні. У роботах А.П. Бабушкіна, М.В. Нікітіна, А.О. Худякова, Н.Ю. Шведової та ін. знаходимо певне ототожнення цих термінів. Ю.С. Степанов розглядає концепт як одиницю культури та вказує на схожість цих явищ, але розмежовує їх, зазначаючи, що «концепт і поняття – терміни різних наук; другий уживається переважно в логіці та філософії, тоді як перший, концепт, є терміном в одній галузі логіки – у математичній логіці, а останнім часом закріпився також у науці про культуру, культурології...» [12: 40].

В.І. Карасик, В.А. Маслова, Г.Г. Слишкін, та ін. наголошують на раціональному характері поняття і розглядають його як складову частину концепту. В.І. Карасик указує, що «концепт – лінгвоментальне утворення, що методологічно прийшло на заміну уявленню (образу), поняттю і значенню та включило їх у себе в „знятому“ зредукованому вигляді» [1: 10].

О.С. Кубрякова зазначає, що не варто співвідносити значення слова із сумою концептів, які його утворюють, «більш правильно було б говорити про концепти як співвідносні зі значенням слова поняття» [6: 90].

Погоджується із цією думкою Ф.С. Бацевич і додає, що концепт – «багатовимірне словесне утворення, що має фреймовий, поняттєво-дефінітивний і аксіологічний виміри. Концепт містить те, що людина знає, думає, передбачає, фантазує тощо про об'єкти світу. Концепти фіксуються

в одиницях і категоріях мови, мають національно-культурну специфіку; їх урахування – важлива умова успішної міжкультурної комунікації» [2: 90]. Подібної думки дотримуються О.О. Селіванова, З.Д. Попова, Й.А. Стернін.

Нам імпонує позиція В.З. Дем'янкова, який стверджує, що в процесі трансформацій терміном «поняття» позначають щось загальновідоме, те, «про що люди домовляються, їх люди конструюють для того, щоб “мати спільну мову,, під час обговорення проблем, а *концепти* ж існують самі по собі, їх люди вибудовують із тим чи іншим ступенем (не)певності. Інколи референти у термінів *концепт* і *поняття* збігаються» [4: 45]. Уживання терміна «референт» відносно поняття та концепту є актуальним, оскільки, на відміну від денотата, що розглядається також «як понятійне ядро значення, позбавлене суб'єктивних відтінків – оцінки, емотивності, експресивності, функціонально-стилістичної забарвленості» [8: 112], «референт у значенні інтеріоризованого у свідомості носіїв мови предмета чи явища реального світу протистоїть денотату як їхньому понятійному й семантичному відповіднику» [8: 514]. Отже, урахуовуючи специфічні риси досліджуваних одиниць, можна зауважити, що в процесі інтеріоризації поняття завжди співвідносяться з мовними знаками, а для позначення концепту доводиться звертатися до поняттєвої сфери.

Формування будь-якого поняття є мотивованим, оскільки розвиток суспільства в цілому дає можливість оволодівати новою інформацією та поглибити знання і уявлення про навколишній світ. З огляду на сказане хотілося б окремо наголосити, що поняття – це результат домовленості.

Дослідження поняття «виховання» у фразеології української мови вимагає звернення до культури, ментальних особливостей, історії, традицій українців, урахування національної специфіки. Це зумовлює необхідність розглядати вираження поняття «виховання» у фразеології мови як лінгвокультурне поняття, тобто таке, що «сформоване під впливом чинників рідної культури, яке виявляється в значеннях одиниць і категорій рідної мови» [2: 139].

Поняття «виховання» є міждисциплінарним, але має ряд відмінностей щодо змістового наповнення.

Академічний тлумачний словник української мови в 11 томах дає таку дефініцію: «1. Дія за значенням виховувати. 2. Сукупність знань, культурних навичок, поглядів, що становлять загальний рівень духовного розвитку людини і є наслідком систематичного впливу, навчання» [9]. З огляду на те, що поняття «виховання» є фундаментальною категорією таких наук, як педагогіка, психологія, філософія, соціологія, розглянемо детальніше зміст, що вкладається в нього цими науками.

Поняття «виховання» як педагогічна категорія передбачає педагогічно цілеспрямовану організацію діяльності, що формує у вихованця світоглядні установки, уміння, розвиває самоусвідомлення, розумові та фізичні здібності за допомогою спеціальних прийомів та методів (С.У. Гончаренко, В.Г. Кремень), а в психології виховання виступає процесом соціалізації, що потребує врахування індивідуальних особливостей людини та подолання

сенситивних періодів (С.Ю. Головін «Словник практичного психолога»).

Узагальнюючи тлумачення цього поняття у філософії можемо визначити: виховання – це невпинний процес розвитку особистості, що відбувається з урахуванням національної специфіки й рівня суспільного розвитку і призводить до самовизначення та рефлексії, спрямованої на усвідомлення власних дій (В.Л. Абушенко, В.В. Корженко, С.Б. Савелова).

Особливістю соціологічного тлумачення поняття «виховання» є сприйняття вихованця як члена суспільства, який реагує не лише на певну педагогічну діяльність, а й на всі деформації в соціумі чи в окремих його інститутах, чим спричиняє зміни суспільства в цілому (В.В. Кохан, М.П. Лукашевич).

Структурацію поняття «виховання» в науковому вжитку можна зобразити так: поняття «виховання» є процесом (постійним чи ситуативним); учасниками процесу є вихованець (особа або соціум), вихователь (професійний або ситуативний), інститути виховання (сім'я, релігія, соціум); зміст виховання є багатокомпонентним (розумове, трудове, фізичне, моральне, естетичне, правове, економічне, екологічне та статеве виховання); для досягнення мети використовуються певні принципи та методи, спрямовані на результат виховання, що може бути як позитивним, так і негативним (рис. 1).

Ідеї народної педагогіки виховання залишаються актуальними й зараз, оскільки усвідомлення людиною своєї національної приналежності є провідною метою будь-якого виховного процесу та керується на державному рівні. Так у Концепції національно-патріотичного виховання молоді зазначається, що «Національне виховання – це система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді, що реалізується через комплекс відповідних заходів» [5].

Розробниками і впроваджувачами ідеї національного виховання були представники української педагогічної думки М.С. Грушевський, М.П. Драгоманов, І. Огієнко, С.Ф. Русова, Леся Українка, І.Я. Франко, Т.Г. Шевченко, які вважали рідну мову, національні свята, обряди, християнські цінності українців, прищеплення любові до свого народу, фольклору, традицій основою виховного процесу.

Схематично зобразити складники національного виховання можна так: національне виховання – це система поглядів на учасників процесу, якими є вихованець (дитина або нація), вихователь (історичний процес або національні надбання); змістом виховання виступає досягнення певного виховного ідеалу, що є трикомпонентним (служіння народу, служіння Богу та набуття національно-культурних рис); для досягнення результату виховання використовуються певні методи (рис. 2).

Національне виховання спрямовує дії на створення своєрідного виховного ідеалу. Г.Г. Вашенко визначає його так: «Традиційний ідеал людини – це не вишивана сорочка, яку можна скинути і все ж таки залишитись українцем. Ідеал людини – це те найкраще, що створив народ в розумінні властивостей людської особовості та її призначення» [3: 103].

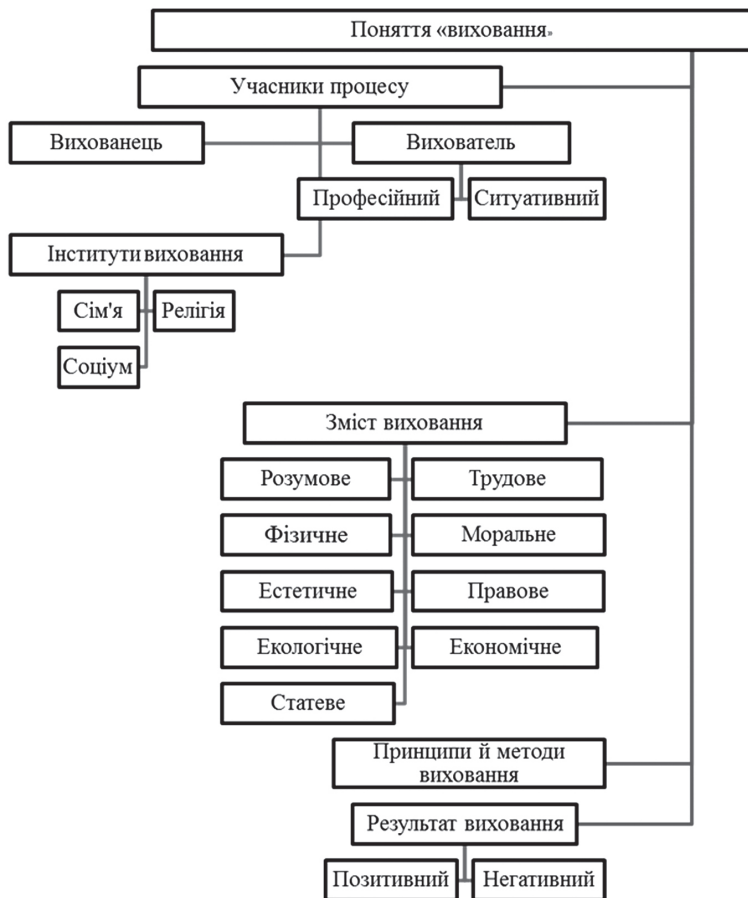

Рис. 1

В. Янів доповнює це визначення: «Ідеться про такий виховний ідеал, який, рухаючись із вдачею народу та дбаючи про те, щоб утримати в загальних рисах владу народу (необхідну для збереження духовної самотності), указував би одночасно, як виховну мету, скріплення національних прикмет із рівночасним послабленням національних хиб» [13: 810].

У свою чергу окреслений фразеологічний матеріал дає можливість актуалізувати поняття «виховання» за такою схемою: виховання є процесом, що через використання певних методів формує вихованця як громадянина (член сім'ї та соціуму), індивідуума (фізичні та психічні особливості), інтелектуала (розумові здібності), трударя (уміння працювати і ставлення до роботи) та носія моралі (суспільної і релігійної) (рис. 3).

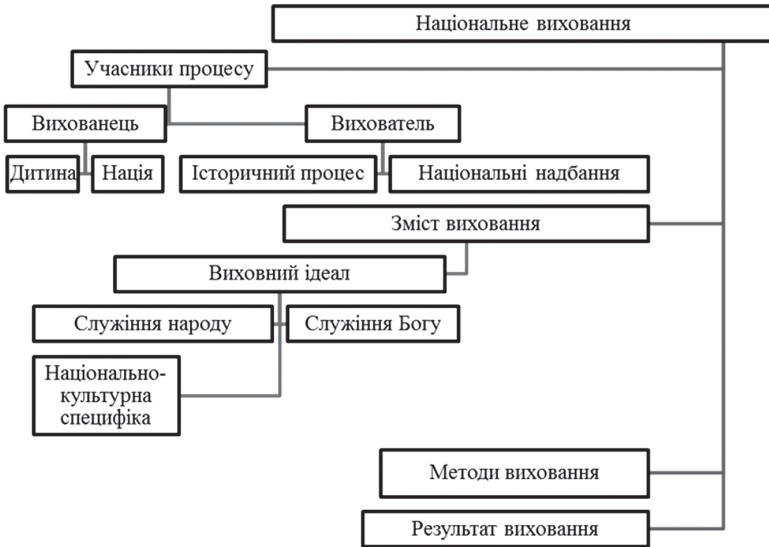

Рис. 2

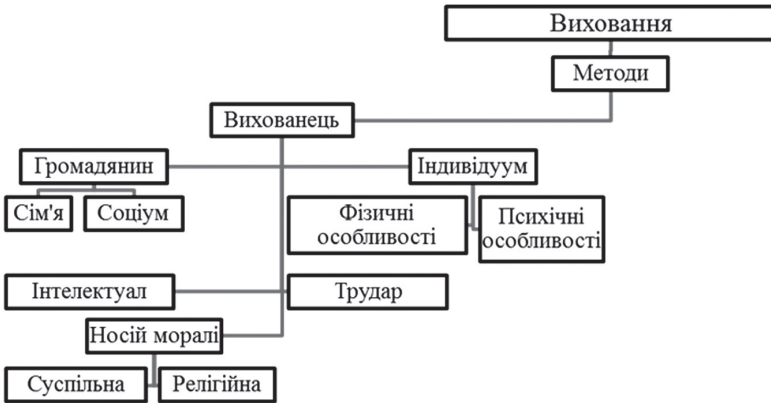

Рис. 3

Досліджений фразеологічний матеріал засвідчує, що національна система виховання представлена в ньому лише частково. Найвні окремі складники.

Методи виховання. Поділяємо їх на акціональні, словесні і такі, що створюють необхідні обставини: *нам'яти вуха* – ‘покарати, побити когось’: *Раз у раз злодійкувато озирасмося – чи не заскочить нас незнацька дід, щоб нам'яти вуха* (В. Нестайко. Тореодори з Васюківки) [11: 26]; *читати нотації (мораль)* – ‘дорікаючи, давати комусь настанови, поради’: *А бодай вас був*

вовк поїв у лісі. *І притеребились прокляті відьми! Ще оце почнуть читати мені нотації*, – думав Ястшембський, говорячи тіткам компліменти (І. Нечуй-Левицький. Бурлачка) [11: 128]; *тримати в їжачих рукавицях* – ‘у великій суворості’: *Сватати треба не норув, а дівку, щоб із неї вдалася славна молодиця й можна було тримати в їжачих рукавицях...* (Є. Гуцало. Сватання у Яблунівці) [11: 178].

Вихованець як ідеальний результат виховання представлений п'ятьма взаємопов'язаними структурними елементами: громадянин, індивідуум, інтелектуал, трудар, носій моралі.

Групування фразеологічного матеріалу мотивоване усвідомленням формування ідеалу на позитивних і негативних прикладах.

Ідеальний сім'янин – це той, хто *живе душа в душу* (*душа в душу* – ‘жити дружно, у злагоді’ – *І щоб жили ви з Настею, як голуб'ята, душа в душу, щоб наша єдина донечка нас, старих, тішила...* (З. Тулуб. Людолови) [11: 54]); **не скаче в гречку** (*скакати в гречку (кропиву)* – ‘зраджувати’ – *Ну, то як ви думаєте, чи то йому дуже вподобалося, що його жінка в гречку скаче?* (Б. Грінченко. Під тихими вербами) [11: 41]); **не виносить сміття з хати** (*виносити сміття з хати* – ‘розголошувати таємницю певного кола людей, або сім'ї’ – *Виступи повинні бути культурними. Щоб артиль не осоромити, начальство не підвести і сміття з хати не виносити* (Є. Кравченко. Ноти й оселедці) [11: 193]); **не живе у жінки під каблуком** (*нід каблуком* – ‘беззастережно підпорядковувати своїй волі, бути залежним’ – *Сучасний раб класифікується й поділяється на такі групи: раб побуту (переважно колекціонує килими)... раб домашній, приручений (у жінки під каблуком, чи коло спідниці); раб моди...* (О. Черногуз. Як стати рабом) [11: 68]).

Ідеальний член соціуму – це той, хто *не цілує п'яти комусь* (*цілувати п'яти* – ‘прислужувати комусь, працювати на когось, принижуючи свою гідність’ – *Ось пожене наш гетьман вас усіх в Крим. Будете ви там патинки татарам здіймати, татар в п'яти цілувати, а татаркам патинки язиками чистити* (І. Нечуй-Левицький. Князь Єремія Вишневецький) [11: 162]); **не гострить ножа чи меча проти когось** (*гострити ніж (меч)* – ‘замисляти щонебудь, виношувати підступні плани проти кого-, чого-небудь’ – *Володимирівків попередник Іван Васильович... прожив життя тихе, богобоязливе, ні на кого він меча не гострив, не важили й сусіди на нього* (Б. Федорів. Отчий світильник) [11: 107]); **не підгортає чи підгортається під кормигу** (*нід кормигу підгорнути* – ‘підкорити під чийось владу’ – *Хотіла невістку під свою кормигу підгорнути, але не вдалося таки* (словник Грінченка) [11: 84]).

Індивідуум як ідеал фізичного і психічного розвитку:

позитивно сприймається, якщо він *старої закваски* (*старої закваски* – ‘із рисами владчі людей попереднього покоління’ – *Дід Горобець старої закваски, з мовчунів, з отих, котрі довго тупцюють коло порога* (М. Чабанський. Земля журавлиних ключів) [11: 60]); **не з похливого десятка** (*не похливого десятка* – ‘хоробий, небоязкий’ – *Начальство критикувати – це однаково, що з тигром цілуватися: і противно, і страшно. Але Табакерка не з похливого десятка* (Ф. Макічук. Поцілунок з тигром) [11: 46]);

негативно сприймається, якщо він **живий труп** (*живий труп* – ‘людина, позбавлена життєвих інтересів, байдужа до всього’ – *Життя має тільки тоді смисл, коли людина діє, творить. Коли ж вона позбавлена можливості діяти, творити, така людина перетворюється на живий труп...* (І. Цюпа. Грози й райдуги)); **як з клоччя батіг** (*з клоччя батіг* – ‘слабохарактерний, нерішучий, безвольний’ – *І що з тебе за чоловік? Якби не раз, не два побив їй голову..., от би вона тебе і поважала... А так – як з клоччя батіг!* (Панас Мирний. Повія) [11: 78]); **з гіллі зірвався** (*як з гіллі (з ланцюга, з цепу і т.ін.) зірвався* – ‘не володіючи собою, різко (про поведінку, дії, рухи і т.ін.’ – *А чого це ти, ніби з ланцюга зірвався?* (М. Івасюк. Серце не камінь) [11: 30])).

Ідеальний українець як носій моралі демонструє найкращі якості саме християнина, оскільки точкою відліку для виховання гідного представника суспільства є релігійні постулати.

Неприйнятними в християнському світі є **сум** (*ударити лихом об землю* – ‘забувати біду, горе, не журитися’ – *На, випий! І не журися! Вдар лихом об землю. Нехай Мошкова кобила журиється, що велику голову має* (І. Франко. Украдене щастя) [11: 98]), **жадоба** (*ділитися останнім шматком* – ‘виявляти доброту, людяність’ – **Останнім шматком хліба ділилась з нею сім’я, і корова в подяку надіяла її молоком та приплодом** (М. Старицький. Лихо) [11: 220]), **безпідставні звинувачування** (*котити бочку* – ‘наговорювати, безпідставно звинувачувати когось у чомусь’ – *Начальник управління котив на нього, Грека, бочку. Це спочатку здивувало Василя Федоровича, а далі обурило* (Ю. Мушкетик) [11: 12])).

Уявлення про людину-трударя реалізують одиниці, що **засвідчують роботу як один із основних видів діяльності, не зважаючи на її складність** (*тягти воза* – ‘виконувати певний вид роботи, працювати в певній галузі’ – *Є, звісна річ, в інституті люди обдаровані, їм під силу будь-яке складне завдання, і вони, власне, тягнуть весь віз* (В. Попов. І це називають буднями...) [11: 16]), *тягти лямку* – ‘виконувати важку, неприємну, нудну роботу’ – *Блаженки додому напишуть... Взявся, скажуть, Хома собакою на земляків... То хай краще я самотужки всі лямки тягтиму, аніж маю нарікання терпіти...* (О. Гончар. Прапороносці) [11: 103]) та **засуджують лінощі** (*підпирати спиною стіни* – ‘не мати певного заняття, стояти без діла’ – *Не тин, а страм... а самій Софіїці не до тину: раніше щоночі підпирала спиною чужі хлівці та верби – з парубками, своїми й заїжджими, а тепер дитину глядіти треба* (Григір Тютюник. Дикий)) [11: 198]. Підкреслюють **важливість якісно виконаної роботи** одиниці типу *потрапити у ціль* – ‘досягти бажаного, потрібного результату’ – *Вони мене бояться... – З якої речі? – У мене таке враження. – О-о, – зрадів Сергій. – Потрапили у саму точку* (Григір Тютюник. Вир) [11: 213]; *не розгинаючи спину* – ‘дуже важко, без відпочинку’ – *Робили ж ми від зорі до зорі, спину не розгинаючи* (А. Шиян. Мар’яна) [11: 196]).

Результатом ідеального розумового виховання є людина, що демонструє високий рівень розумових здібностей у практичному їх використанні (*Дідо-на зараз одгадала, чого сумує пан Еней, І все на ус собі мотала, Щоб умудритися*

і й... (Іван Котляревський, Енеїда); *Ці слова належать моїй донці Лесі. А в неї була світла голова, не те що моя стареча* (Іван Цюпа, Через терни до зірок).

Опозиційною виступає група ФО, що ілюструють нерозумну та необдуману поведінку (*плутати грішне з праведним, лізти поперед батька в некло, валяти дурня, метати бісер свиням*): *Самі заварили кашу – самі й розплутуйтесь* (Василь Сологуб, Освячення любов'ю).

Із негативним значенням фігурують ФО, що вказують на низькі розумові якості людини, повільні реакції (*не мати кебети, клепки не вистачає, короткий розум, вітер у голові, як до стінки горохом*): *Ти диви: модель ракети! Дай... на пробу... поточу! Е-е, не вистачить кебети! – Я дивлюся і мочу...* (Дмитро Білоус, А дайте я!).

Процес виховання розглядаємо в проекції на процес навчання (*вкладати в голову, унести в уха, вибивати дур, запалити душу, поринутися з головою, набиратися розуму*) та його фазовість (*крок за кроком, гризти граніт науки*): *Колись, було, доцент Крижень, зустрічаючи мене, поблажливо змахнувши рукою, по-панібратськи міг спитати на ходу: «Ну як, Череда, гризеш граніт науки?»* (Павло Загребельний, Переходимо до любові).

Аналізуючи вербалізацію поняття «виховання» засобами української фразеології доходимо висновку, що воно напряму пов'язане зі сформованою системою поглядів українського народу на учасників процесу виховання, зміст виховання, методи виховання, результат виховання. Однак, зауважимо, що всі ці компоненти нерівномірно виявлені у фразеологічному фонді. Насамперед тому, що вихованець в українській свідомості представлений як багатокомпонентний ідеал: індивід, член соціуму та родини, трудар, інтелектуал і носій моралі. Вивчення об'єктивованих фразеологією української мови компонентів виховного ідеалу є перспективним для наших досліджень, оскільки отримані результати слугуватимуть розкриттю ментальних засад українців та допоможуть поглибити знання про важливі для нашого народу принципи існування в соціумі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. **Антологія** концептов / [под. ред. Карасика В. И., Стернина И.А.]. – М.: Гнозис, 2007. – 512 с.
2. **Бацивч Ф.С.** Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф.С. Бацивч. – К.: Довіра, 2007. – 205 с.
3. **Ващенко Г.** Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава: ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. – 191 с.
4. **Дем'янков В.З.** *Понятие и концепт в художественной литературе и в научном языке* / В.З. Дем'янков // Вопросы филологии. – 2001. – № 1. – С. 35–47.
5. **Концепція** національно-патріотичного виховання молоді: за станом на 27 жовтня 2009 р./ МОНУ. – [Режим доступу] : <http://osvita.ua/legislation/other/5397/>
6. **Краткий словарь** когнитивных терминов / [под. общ. ред. Кубряковой Е.С.]. – М.: Филол. ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
7. **Селиванова Е. А.** Новые векторы исследования фразеологии в современном парадигмальном пространстве лингвистики / Е. А. Селиванова // *Parageme narod slovanskych II*. – Ostrava, 2005. – С. 14–22.
8. **Селиванова О.** Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селиванова. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с.
9. **Словник** української мови. Академічний тлумачний словник 1970 – 1980. – [Режим доступу] : <http://sum.in.ua/>.
10. **Словник** фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.] – К.: Наукова думка, 2008. – 1104 с.
11. **Ужченко В. Д., Ужченко Д. В.**

Фразеологічний словник української мови / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко – К.: Освіта, 1998. – 224 с. 12. **Степанов Ю.С.** Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю.С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с. 13. **Янів В.** Українська вдача і наш виховний ідеал / В. Янів // Визвольний шлях. – 1969. – № 7–8. – С. 806-816.

Ткаченко Олена Володимирівна – аспірант кафедри української мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна, м. Харків, вул. Блюхера, 2.

E-mail: tkachenko_olena@mail.ua

<http://orcid.org/0000-0001-6780-4044>

Tkachenko Olena Volodymyrivna – Postgraduate student at the Department of Ukrainian Language, Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda. Ukraine, Kharkiv, Bliukhera Str., 2